

Een wondere wereld

---

Deze uitgave is mede mogelijk gemaakt door Amsterdam UMC, locatie VU Medisch Centrum.

Voor meer informatie over literatuur en geneeskunde:  
[www.literatuurengeneeskunde.nl](http://www.literatuurengeneeskunde.nl).



Eerder verschenen in de reeks Literatuur en Geneeskunde

*Pijn. Over literatuur en lijden*

*Dokter worden*

*De garderobe van de dokter*

*Schrijven tegen de tijd. Over de kunst van het ouder worden*

*Aan de ketting. Verslaving verbeeld*

*Maison Dieu. Dertig jaar The house of God.*

*Opname. Ziek tussen vier muren*

*Het huis van God*

*Besmet*

*Ontspoorde cellen. Kanker in fictie*

*Door kanker getroffen. Een lexicon van de ervaring*

*Nieuw leven. Geboorte in fictie*

*Het verwarde brein. Hersenziekten in fictie*

*De mens in crisis. Over literatuur en geneeskunde*

*Een zachte machine. Een literaire reis door het lichaam*

*Buiten zinnen. Waanzin in romans en films*

*Het laatste woord. De dood in fictie*

*Het zieke kind*

*Ziekelijk bang. Angst in fictie*

Arko Oderwald, Koos Neuvel en Abel Thijs (redactie)

# Een wondere wereld

Medische techniek in fictie

---

De Tijdstroom, Utrecht

© De Tijdstroom uitgeverij, 2018. De auteursrechten der afzonderlijke bijdragen berusten bij de auteurs.

Omslagontwerp: Cees Brake bno, Enschede.

Het omslag is gebaseerd op het schilderij 'Techniek en geneeskunde' van Bas Sebus.

Basisontwerp binnenwerk: Martin Majoor.

De Tijdstroom uitgeverij BV, Postbus 775, 3500 AT Utrecht

Internet: [www.tijdstroom.nl](http://www.tijdstroom.nl)

E-mail: [info@tijdstroom.nl](mailto:info@tijdstroom.nl)

Aan de totstandkoming van deze uitgave is de uiterste zorg besteed. Voor informatie die nochtans onvolledig of onjuist is opgenomen, aanvaarden auteur(s), redactie en uitgever geen aansprakelijkheid. Voor eventuele verbeteringen van de opgenomen gegevens houden zij zich gaarne aanbevolen.

Alle rechten voorbehouden. Niets uit deze uitgave mag worden verveelvoudigd, opgeslagen in een geautomatiseerd gegevensbestand of openbaar gemaakt in enige vorm of op enige wijze, hetzij elektronisch, mechanisch, door fotokopieën, opnamen of enige andere manier, zonder voorafgaande schriftelijke toestemming van de uitgever.

Voor zover het maken van kopieën uit deze uitgave is toegestaan op grond van artikel 16b Auteurswet 1912 juncto het Besluit van 20 juni 1974, Stbl. 351, zoals gewijzigd bij het Besluit van 23 augustus 1985, Stbl. 471, en artikel 17 Auteurswet 1912, dient men de daarvoor wettelijk verschuldigde vergoedingen te voldoen aan de Stichting Reprorecht, Postbus 3060, 2130 KB Hoofddorp.

Voor het overnemen van gedeelten uit deze uitgave in bloemlezingen, readers en andere compilatiewerken (artikel 16 Auteurswet 1912) dient men zich tot de uitgever te wenden.

ISBN 978 90 5898 321 3

NUR 870

# Inhoud

---

Inleiding Arko Oderwald, Koos Neuvel en Abel Thijs	9
---	---

## Diagnose

Niets is wat het lijkt, Thomas Mann en de dubbelzinnigheid van de diagnostiek, Arko Oderwald & Abel Thijs	15
---	----

<i>Lichamelijk onderzoek, Thomas Mann</i>	27
---	----

Nodeloze ongerustheid, De valse beloften van diagnostiek, Joost Zaat	33
--	----

Met lekkende waterpistooltjes schieten op een vlammenzee, Over diagnostiek en behandeling bij dementie, Koos Neuvel	41
---	----

Goed in de gaten gehouden, De kracht van de medische blik, Josephine Stoffels	53
---	----

<i>In gesprek met de dokter, Hermann Hesse</i>	63
--	----

<b>Zeg Dokter..., Ingrid E. Noppen</b>	67
--	----

<b>Des poedels kern, Robert Oosterhuis</b>	68
--	----

<b>Thoraxfoto, Nanny Luijsterburg</b>	69
---------------------------------------	----

## Therapie

Blokkades opruimen, Mesmer en de kracht van het dierlijk magnetisme, Koos Neuvel	73
--	----

Weg van de afstandelijkheid, Bijzondere gesprekstechnieken in <i>Nietzsches tranen</i> , Christel Grimbergen & Christelle van der Meer	87
--	----

Schoonheid en destructie ineen, Marie Curie en de ontdekking van radium, Caroline de Pater	101
--	-----

---

Hoe zorg je voor de gezondheidszorg?, Berichten uit het begin van de chirurgie in <i>The Knick</i> , Gawie Keyser	109
Een wereld waar je geen weet van hebt, Hoe microscopie angst aanjaagt, Frits Boer	117
De verlossing van pijn, Nut en nadeel van verdoving, Henriëtte van der Horst	123
Een ruitenwiser in de hersenen, Over de gruwelen van lobotomie, Wouter van Ewijk	131
Hoogstandjes van hoorapparaten, Over kwellingen en buitenkansen bij doofheid, Dorly Deeg	139
De patiënt als haperende machine, Het blinde vertrouwen in medische techniek, Ignace Schretlen	147
Een pil als antwoord, Over antidepressiva in <i>Kikker gaat fietsen</i> , Anne-Fleur van der Meer	157
Een daad van menselijkheid, De omstrede betrokkenheid van artsen bij de doodstraf, Wouter Schrover	165
<b>Cryocyclus, Cora de Vos</b>	174
<b>Space Oddity, Joseline Bakx</b>	175
<b>Reductie, Onno-Sven Tromp</b>	176
<b>IC, Barbara Lampe</b>	177
<b>Verbonden, Joseline Bakx</b>	178
<b>Zandbed, Gerard Scharn</b>	179
<b>Grote Gevelde Beer, André Degen</b>	180

---

## Prognose

Het monster en Frankenstein, 200 jaar alive and kicking, Jan Kardaun	183
Verlost van de last van de menselijkheid, Over <i>Nulpunt</i> van Don DeLillo, Henk Maassen	191
Hoe het buitengewone het gewone wordt, Over klonen en orgaandonatie in <i>Never Let Me Go</i> , Alistair Niemeijer & Inge van Nistelrooij	201
Opgelet! Leven kan tot de dood leiden, Over gezondheidschips en de straf op afwijkend gedrag, Arko Oderwald & Astrid Vellinga	211
Besproken werken	219
Verantwoording	221
Medewerkers aan dit boek	223
Namenregister	225
Zakenregister	227





## Inleiding

---

Arko Oderwald, Koos Neuvel en Abel Thijs

Ze kunnen zoveel tegenwoordig! Niets wat in de geneeskunde zo uitnodigt tot bewonderende kreten als het technische deel ervan. Het is met recht 'een wondere wereld'; een wereld waar de buitenstaander weinig van begrijpt; ogenschijnlijk tovenarij maar dan wel op wetenschappelijke grondslag. Hier hebben de knapste koppen middelen ontwikkeld met de meest bijzondere resultaten: een miraculeuze genezing, en als dat niet kan verzachting van het lijden of het draaglijk maken van het alledaags bestaan. Maar bijzonder is vooral ook de mogelijkheid tot verlenging van het leven en misschien zelfs meer dan dat; in de medische techniek zit ook altijd ergens de belofte van onsterfelijkheid verscholen.

Techniek associëren we met apparaten, machines, computers, met datgene waar ze op technische universiteiten mee bezig zijn; iets voor erg slimme en handige jongens en meisjes. Maar tegelijkertijd wordt het begrip techniek in een veel alledaagse betekenis gehanteerd. Wanneer een voetballer moeiteloos zijn tegenstander op het verkeerde been zet, zeggen we dat hij een perfecte dribbeltechniek heeft. Wanneer een vakbondsman in het CAO-overleg het onderste uit de kan voor zijn achterban weet te halen, loven we zijn uitnemende onderhandelingstechniek.

Deze ruime opvatting van techniek is geen vervaging van de oorspronkelijke, solide kern van het begrip. Het is die kern zelf. In zijn essay over het monster van Frankenstein in dit boek brengt Jan Kardaun dit helder onder woorden: 'De oorsprong van het Griekse *technè*, door de Romeinen overgenomen als *ars*, heeft de betekenis van 'de kennis en de ervaring om iets te doen of te maken dat niet alledaags is. En het was meer vaardigheid dan kennis, denk aan handvaardigheid of kunstvaardigheid.'

Niet alleen handvaardigheid of kunstvaardigheid, ook zoiets als praten is, juist in de geneeskunde, techniek. Daar vergt het voeren van een goed gesprek specifieke vaardigheden ten behoeve van de behandeling. In de geneeskunde kunnen heel moderne en heel klassieke technieken rustig naast elkaar bestaan, zo beschrijft Josephine Stoffels het in haar essay over 'de medische blik'. Daarin heeft ze het over een dokter die de beschikking

heeft over de modernste scans en kijkoperatietechnieken, maar bij wie de hoeksteen van het diagnostisch proces het ‘ouderwetse’ gesprek met de patiënt is. ‘Er gaat niets boven een goede anamnese en een gedegen lichamelijk onderzoek. De medisch student leert om de patiënt eerst het woord te geven en vervolgens met aanvullende vragen en gericht lichamelijk onderzoek opheldering te krijgen over de precieze aard van de klachten.’

In de geestelijke gezondheidszorg vermag het gesprek nog meer, zoals Christel Grimbergen en Christelle van der Meer in hun essay laten zien. Daar zijn gesprekstechnieken niet alleen van belang om tot een diagnose maar ook om tot herstel te komen; beter gezegd, het therapeutisch gesprek moet ertoe leiden dat de patiënt minder last zal hebben van zijn psychische klachten.

En soms is medische techniek ook in andere zin zo alledaags geworden dat we die nauwelijks nog als zodanig herkennen. Niet iedereen realiseert zich dat de medicijnen die we iedere dag weer innemen voor onze alledaagse en minder alledaagse aandoeningen, niets anders zijn dan geconcentreerde bolletjes medische techniek.

Het is zeker een wonderde wereld, de wereld van de techniek. Maar toch, wie dit boek leest, zal deze wereld mogelijk iets minder wonderbaarlijk gaan vinden. Natuurlijk, er is geen geneeskunde zonder techniek denkbaar en veel van die technieken zijn zonder meer zegenrijk. Maar als er iets in dit boek opvallend naar voren komt, zijn dat de keerzijden ervan: het besef dat de techniek feilbaar is, dat die ongewenste gevolgen kan hebben, dat die mensen van de regen in de drup kan helpen, of voor maatschappelijk verwerpelijke doeleinden kan worden ingezet. De techniek wordt in de hier gebundelde essays van zijn bovenmenselijke imago ontdaan en een stukje menselijker gemaakt.

Deze ontmythologisering van de techniek in fictie vindt in dit boek in drie delen plaats, conform de drie pijlers van het medisch proces.

In het eerste deel, over diagnostiek, gaat het met name over het met behulp van scans kunnen vaststellen van ziekte. Telkens weer blijkt dat die modernste technieken zo hun gebreken hebben. Zowel bij kanker als dementie kan zo’n diagnose er vaak genoeg naast zitten. In fictie kan vervolgens zichtbaar worden gemaakt wat een juiste dan wel onjuiste diagnose met een mens doet; hoe mensen met een diagnose omgaan, hoeveel angst en ongerustheid ermee wordt opgeroepen.

In het tweede deel, over therapie, gaat het over oude en nieuwe technieken. Er zijn de zwarte bladzijden van de geneeskunde, zoals de lobotomie, waarbij de patiënten een herseningreep ondergingen die hen reduceerde tot passieve, apathische wezens. Er zijn de nuttige hulpmiddelen, zoals hoorapparaten, die ook weer zo hun beperkingen hebben. En er is bijvoorbeeld het ethische dilemma of je als arts reguliere medische technieken mag gebruiken om zoiets omstredens als de doodstraf uit te voeren.

In het derde deel, over prognose, gaat het niet over de individuele kans op herstel van een patiënt. Het gaat over de algemene toekomst van de techniek en de gevolgen daarvan door de mens. Het is het onderwerp van talloze utopische dan wel dystopische romans en films; eigenlijk is dit het onderwerp van alle sciencefiction. Het is speculeren op een toekomst die voor de een hoop biedt en voor de ander vooral veel vrees. Henk Maassen laat in zijn essay vooral het perspectief zien van de mensen die veel hoop hebben, de hoop dat de techniek een einde maakt aan de menselijke beperktheden en dat die uiteindelijk tot onsterfelijkheid zal leiden. Want: 'Mensen zijn goddelijke geesten, opgesloten in kwaadaardige gevangenissen van vlees. De hoop is gevestigd op Silicon Valley, op de Google's van deze wereld, en op andere briljante wetenschappers om ons te verlossen van dat kwade, aardse omhulsel.'

Maar is het wel zo'n verlossing om ons van dat aardse omhulsel te ontdoen? Is dat idee van onsterfelijkheid echt zo'n mooie droom? In fictie kan prachtig worden verbeeld waarom dat zelden het geval is, waarom het verlangen naar onsterfelijkheid zelfs het verlangen naar sterfelijkheid weer kan oproepen. Zoals het in het essay 'De aanvaarding van sterfelijkheid. Hoe de robot mens wordt' wordt uitgedrukt: 'Onsterfelijk zijn is aantrekkelijk voor hen die het niet zijn. Voor hen die het wel zijn is het een vloek, want de menselijkheid, uitgedrukt in het samen zijn met anderen, in dromen, hopen en in creatief zijn, verdwijnt. De door techniek onsterfelijke robots en androïden, en vóór hen de Golems, verlangen naar menselijkheid en aanvaarden de bijbehorende sterfelijkheid.'

Het is duidelijk: de techniek doet de mens boven zichzelf uitstijgen, maar uiteindelijk kan de techniek niet zonder het menselijke. En juist dat spanningsveld is zo'n rijke, onuitputtelijke bron van fictie.

De gedichten die in deze bundel staan, zijn de tien beste gedichten van de Amsterdam UMC poëzieprijs. Meer informatie over deze prijs en over de dichters is te vinden op [www.literatuurengeneeskunde.nl](http://www.literatuurengeneeskunde.nl).